

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ
НАН УКРАЇНИ»

ГЛОБАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ
В КРАЇНАХ СВІТОВОЇ ПЕРИФЕРІЇ
(РЕГІОН СУБСАХАРСЬКОЇ АФРИКИ):
ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ



Матеріали міжнародної наукової конференції
(м. Київ, 16 червня 2016 р.).

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ
НАН УКРАЇНИ»**

**ГЛОБАЛЬНІ ТРАСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ
В КРАЇНАХ СВІТОВОЇ ПЕРИФЕРІЇ
(РЕГІОН СУБСАХАРСЬКОЇ АФРИКИ):
ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ**

**Матеріали міжнародної наукової конференції
(м. Київ, 16 червня 2016 р.)**

Київ 2016

УДК 327+339.92(66/67+477)
ББК Ф4(0)+У580(6+4Укр)
Г– 54

*Рекомендовано до друку Вченою радою Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України» (протокол № 9 від 1 грудня 2016 р.)*

Рецензенти:

Бубенок О.Б., д.і.н., проф.
Манжола В.А., д.і.н., проф.
Рубель В.А., д.і.н., проф.

Редакційна колегія:

Швед В.О., к.і.н., доц.
Клименко О.А., к.політ.н., доц.
Лукаш О.І., к.і.н., с.н.с. (відповідальний науковий редактор)

**Глобальні трансформаційні процеси в країнах світової периферії
(регіон Субсахарської Африки): виклики та можливості для України:**

Матеріали міжнарод. наук. конф. / НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»; від. наук. ред. О.І. Лукаш. – К., 2016. – 84 с.

ISBN 978-966-02-8121-9

До збірника наукових матеріалів увійшли доповіді учасників міжнародної наукової конференції «Глобальні трансформаційні процеси в країнах світової периферії (регіон Субсахарської Африки): виклики та можливості для України», проведеної відділом історії країн Азії та Африки ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» 16 червня 2016 року. У представлених матеріалах розглядаються різні аспекти розвитку країн Субсахарської Африки у політичній, економічній і соціокультурній сферах, що мають суттєвий вплив на провідні трансформаційні процеси на національному і регіональному рівнях. Значна увага приділена питанням розвитку відносин України з країнами Субсахарської Африки. Цей збірник є першим виданням наукових праць з проблем африканістики в Україні.

УДК 327+339.92(66/67+477)
ББК Ф4(0)+У580(6+4Укр)
Г– 54

*За достовірність інформації в опублікованих матеріалах відповідають автори.
Передрук можливий у разі посилання на автора і видання.*

ISBN 978-966-02-8121-9

© Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
------------------------	----------

РОЗДІЛ I

ВІДНОСИНИ ТА СПІВПРАЦЯ КРАЇН СУБСАХАРСЬКОЇ АФРИКИ З ПРОВІДНИМИ ЦЕНТРАМИ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ

<i>Городня Н.Д.</i> Політика США у Субсахарській Африці за президентства Б. Обами.....	7
<i>Толстов С.В.</i> Тенденції політичної взаємодії між ЄС та країнами Африки	13
<i>Олійник О.М.</i> Нова модель стратегічного партнерства Китаю та країн Африки.....	21
<i>Лукаш О.І.</i> Індія – Африка: новий формат відносин у ХХІ ст.....	27
<i>Гуцало С.Є.</i> Субсахарська Африка і арабський світ: перспективи та динаміка відносин	32
<i>Пророченко Н. О.</i> Політичний іслам у країнах Субсахарської Африки.....	41

РОЗДІЛ II

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РЕГІОНІ СУБСАХАРСЬКОЇ АФРИКИ

<i>Ціватий В.Г.</i> Регіональна дипломатія в Субсахарській Африці у контексті глобальних інтеграційних процесів поліцентричного світу: політико-інституціональний вимір	49
<i>Клименко О.А.</i> Інтеграційні процеси на африканському континенті: спроби регіональної взаємодії	55
<i>Косенко Ю.А.</i> Становлення незалежних африканських держав та перспективи їхнього подальшого розвитку.....	60
<i>Тимчишин О.В.</i> Намібія: успіхи та проблеми у контексті загального розвитку країни після здобуття незалежності.....	65

РОЗДІЛ III

УКРАЇНА – КРАЇНИ СУБСАХАРСЬКОЇ АФРИКИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОСИН

<i>Оганов А.Т.</i> Стан та перспективи співробітництва України з країнами африканського континенту.....	72
<i>Диалло И.С.</i> Африка в контексте прошлого, настоящего и будущего: перспективы экономических отношений с Украиной.....	74
<i>Крамар О.С.</i> Субсахарська Африка в ХХІ столітті. Нові ринки для українського експорту.....	78
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	83

ІНДІЯ – АФРИКА: НОВИЙ ФОРМАТ ВІДНОСИН У ХХІ СТ.

У сучасному глобалізованому світі відбуваються зміни в розстановці великих економічних потуг, які суттєво витісняють класичних лідерів – США та ЄС – з регіональних ринків. Це у повній мірі стосується й країн Субсахарської Африки. Надзвичайно важливу роль у цьому процесі відіграють азійські гіганти – Індія та Китай.

Відомо, що Африканський континент суттєво постраждав від євроатлантичної кризи 2008 – 2009 рр. Особливо це відчули ті країни регіону, що тісно пов'язані з розвиненими державами, причиною чого стало перш за все зниження зовнішнього попиту на енергоресурси. Однак багатьом африканським державам вдалося утримати відносно високі ціни на сировинні товари, які користуються значним попитом у таких економічних потуг, як Індія і Китай, які заповнили новостворену нішу в африканській економіці. Тобто, в наш час азійські велетні почали виступати своєрідною альтернативою класичним євроатлантичним осередкам на Африканському континенті [1].

Відносини Індії з африканськими країнами мають історичні коріння. Тут необхідно взяти до уваги, що Африка була частиною зовнішньої політики Індії після здобуття незалежності в 1947 році. Ще за колоніальних часів британський уряд направляв багато індійців працювати в шахтах, на полях, залізничних проектах в Африці, що стало передумовою поширення індійської діаспори. Крім того, Індія неодноразово підтримувала африканські країни у боротьбі проти колоніалізму. Таке спільне історичне минуле свідчить про існування важливої сприятливої бази для взаємовигідної індійсько-африканської співпраці.

Із початку нового, третього тисячоліття Індія акцентувала увагу на важливості африканських країн у розвитку сучасного глобального світу – особливо в управлінні та торгівлі. Обсяг торгівлі Індії з африканськими країнами динамічно збільшувався протягом двох останніх десятиріч: так, з 1991 до 2005 рр. він став більше ніж у 10 разів, у 2010-2011 рр. – зріс до 53,3 млрд доларів, а у 2015 р. – збільшився майже до 90 млрд дол. [2]

Основний інтерес Індії (як і Китаю) на африканському континенті полягає у природних ресурсах, що представлені на африканському континенті у широкому спектрі. Важливий чинник тут полягає у тому, що економічна могутність Індії зростає з кожним роком, й цей фактор змушує її як шукати нові ринки збуту товарів і послуг, так і забезпечувати власну промисловість надзвичайно необхідними природними ресурсами.

Зростаюча економіка Індії потребує набагато більше енергетичних резервів, ніж є в наявності. Країна стала четвертим за величиною у світі нафтовим споживачем. За прогнозами, протягом наступних 15 років вона буде

імпортувати майже всю нафту, тому одним із головних завдань країни є диверсифікація шляхів отримання енергоресурсів. У зв'язку із цим Індія покладає дедалі більше надій на енергоресурси Африки.

Саме тому африканські країни розглядаються як можливі стратегічні партнери Індії. Адже Африка володіє нині понад 10% світових запасів нафти, 40% золота, від 80% до 90% хрому і металів платинової групи. Індійська ювелірна промисловість потребує південноафриканських алмазів і золота. Мозамбік забезпечує кам'яним вугіллям, Малаві і Нігер необхідні як постачальники урану для розвитку ядерної енергетики.

Ще одним ринком, у якому зацікавлені індійські компанії, є телекомунікації. Подібно до Індії, Африка характеризується швидкозростаючим мобільним телефонним ринком (так, 7 із 10 телефонів у Африці є мобільними). У червні 2008 р. „Bharti Airtel”, гігантська індійська компанія у галузі телекомунікації, придбала африканського мобільного оператора „Zain” (тобто об'єдналася із африканськими клієнтами), і таким чином загальна база її абонентів зростає до 180 млн.

Також осторонь не залишаються гіганти індійської автомобільної промисловості, такі як „Tata Group”, що є провідним інвестором Африки із проектами в 11 африканських країнах. У 2011 р. ця індійська компанія відкрила завод для збирання автомобілів у Південній Африці. Остання є найбільшим одержувачем технічної та економічної допомоги з боку Індії з витратами більше 1 млрд доларів. Треба додати до цього, що Панафриканська електронна мережа, що фінансується і розроблена Індією, сприяла поліпшенню торгівлі між 53 країнами Африканського континенту.

З метою розвитку більш плідного співробітництва Індія та інші азійські країни запроваджують політичні діалоги з країнами Африки. Так, у 2004 р. було засновано спільний Індо-Африканський форум, що збирається раз на три роки на високому рівні. Основною метою форуму є зміцнення взаємодії партнерів, і як результат – поширення індійської присутності на Африканському континенті. Зокрема, на форумі 2011 р. Індія оголосила про надання 5 млрд дол. кредиту на досить сприятливих для Африки умовах, а також заявила про побудову Індо-Африканського інституту інформаційних технологій у Гані та створення віртуального Індо-Африканського університету з подальшим наданням 22 тис. стипендій африканським студентам. [3]

Індія також зацікавлена в підтриманні стабільності та безпеки на Африканському континенті. У рамках ООН Делі активно здійснює миротворчу діяльність на цьому континенті, де розташований один із найбільших миротворчих контингентів. У цьому контексті цікавими можуть бути проекти боротьби з морським піратством та відродження Асоціації регіонального співробітництва країн Індійського океану, що може стати додатковою точкою дотику з країнами Африки.

Суттєва перевага Індії полягає також у культурній близькості між Африкою та Індією. Велика індійська діаспора відіграє життєво важливу роль у цьому зв'язку: тут проживає понад 1 млн вихідців з Індії, які оселялися в Африці протягом багатьох поколінь (основна частина – близько 1 млн –

мешкає у Південній Африці; 25 тис. – на Мадагаскарі; 15 тис. – у Зімбабве, 8 тис. у – Нігерії). [4] Громади індійського походження повністю інтегровані й часто зацікавлені в наданні свого бізнес-досвіду в якості консультантів для індійських інвестиційних проектів.

Конкуренція між двома азійськими гігантами (Індією та Китаєм) на Африканському континенті існує, але проявляється у прихованих формах, поки їх національні інтереси суттєво не перетинаються. Причому індійська політика характеризується більш „м'якими” методами закріплення свого впливу на регіональному ринку Субсахарської Африки. Натомість китайська економічна політика в Африці характеризується більшою активністю та масштабністю, певною агресивністю поглинання природних ресурсів, швидким поширенням споживчого ринку (у чому їй значно поступається індійська політика). Аналізуючи підкреслені феномени, можна стверджувати, що найближчим часом роль та значення цих азійських гігантів буде збільшуватися, що, у свою чергу, може суттєво посунути євроатлантичне ядро з цього регіону.

Що стосується конкуренції між Індією та Китаєм за доступ на африканський ринок, то тут необхідно поставити наступні питання. По-перше, чи дійсно існує суперництво між двома азійськими гігантами у боротьбі за африканський континент, і чи є взагалі відмінність у здійснюваній ними політиці? На думку багатьох експертів, ці дві держави назвати суперниками не можна, оскільки у своїй співпраці з країнами Субсахарської Африки вони скоріше доповнюють одна одну, а не виборюють пальму першості. На відміну від китайських державних компаній, що існують у Африці та мають суттєву фінансову підтримку з боку китайських державних банків, індійські компанії (в основному малі та середні), не володіють великими фінансовими ресурсами і діють переважно в приватному секторі, що зменшує їх можливості боротьби з китайськими гігантами. З іншого боку, така спрямованість індійської політики дає можливість охопити ті сфери африканського субрегіонального ринку, де китайські компанії не представлені.

Ще однією особливістю індійської політики є те, що вона, на відміну від політики Китаю, зосереджує свою увагу на довгострокових проектах, спрямованих у сферу телекомунікації, охорони здоров'я та освіти, тобто на розвиток людського ресурсу. Так, як вже відзначалося, індійська компанія спільно з Африканським союзом розробила та запровадила Панафриканську електронну мережу, яка поєднала 53 африканські країни. Загалом, індійська політика спрямована на те, щоб навчити африканців заробляти гроші, а не тільки отримувати їх у вигляді кредитів і фінансової допомоги.

Загалом слід очікувати, що за такими азійськими гігантами, як Індія і Китай, закріпиться провідна роль на Африканському континенті. Свідченням цьому можуть служити й важливі підсумки третього саміту Форуму Індія-Африка, який відбувся в Делі 26-29 жовтня 2015 р. [5].

Цей саміт став унікальним у багатьох відношеннях: він уперше зібрав в Індії керівників і представників усіх 54 африканських країн. Активну участь у ньому взяв Прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді, який провів двосторонні

зустрічі практично з усіма лідерами африканських країн. Головні ініціативи були спрямовані на побудову так званих «мостів знань» і зміцнення прямих контактів, які отримали своє відображення на Форумі вчених та Форумі редакторів.

Був також представлений всеосяжний план уряду Індії з модернізації партнерства між Індією та Африкою в ключових областях: економічній, науково-технічній, гуманітарній. На саміті Моді виклав основну концепцію індійської сторони і зазначив: «Ми збільшимо нашу підтримку для досягнення вашої мети – створення процвітаючої, об'єднаної і єдиної Африки...» [6], а також визначив три основні напрями взаємодії Індії з Африкою: *інституційний розвиток, пільгове фінансування та розвиток людських ресурсів.*

У своєму виступі Прем'єр-міністр Індії заявив про відкриття для Африки пільгової кредитної лінії на суму 10 млрд дол. Індія також надасть додаткову допомогу у вигляді грантів у розмірі 600 млн дол., з яких 100 млн дол. підуть в Індійсько-африканський фонд розвитку і 10 млн в Індійсько-африканський фонд охорони здоров'я.

Індія буде надавати допомогу у відкритті курсів підвищення кваліфікації в промислових районах Африки. Одним з пріоритетних напрямків зв'язків стане сільське господарство, передача індійського досвіду в області проведення «зеленої революції» в Індії. Африканські лідери заявили на саміті про необхідність вивчення і застосування індійського досвіду у стимулюванні «зеленої революції» в Африці.

На саміті був вироблений план спільного розвитку «синьої економіки», він націлений на підвищення, в першу чергу, морської безпеки. Цей план включає: управління морськими ресурсами, проведення гідрографічних досліджень, розвиток відновлюваних джерел енергії, зниження ризику стихійних лих, різні екологічні проекти та багато іншого.

Індія надасть сприяння африканським країнам у використанні демографічних дивідендів (60 % молодого населення Африки – це люди у віці від 20 до 35 років) і збільшить стипендії для африканської молоді з 22 тис. дол. до 50 тис. дол. у найближчі п'ять років. Індія також вирішила розширити всеафриканську електронну мережу (Pan-Africa e-Network) – головний проект цифрового зв'язку, який в даний час охоплює більшість африканських країн в цілях телемедицини та дистанційного навчання.

Експерти вважають, що найважливішим результатом третього саміту Форуму Індія – Африка стало і створення комплексної основи для співробітництва з таких нагальних питань, як тероризм, піратство, кібербезпека, зміна клімату, сталий розвиток, переговори щодо вступу в СОТ і реформа РБ ООН. Саміт підкреслив зближення Індії та Африки з питання реформування та розширення РБ ООН і виділення постійних місць для Індії і Африки.

Очевидно, що результатами цього важливого міжнародного форуму будуть зміцнення трьох найважливіших напрямів індійсько-африканського партнерства, а саме: розвиток торгівлі, передача технологій, розширення

навчання та підготовки професійних кадрів. Перспективи видаються привабливими, але головна проблема полягає в тому, щоб більшість з них не залишилася тільки декларативною і була втілена у життя найближчим часом.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА Й ЛІТЕРАТУРА:

1. Див. докл.: Княздвірська Катерина. КНР та Індія у боротьбі за Африканський континент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [/http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertnadumka/view/article/knr-ta-indija-u-borotbi-za-afrikanskii-kontinent](http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertnadumka/view/article/knr-ta-indija-u-borotbi-za-afrikanskii-kontinent)
2. Smith D. India starts trade talks with African countries in effort to rival China / The Guardian, May 23, 2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.guardian.co.uk/world/2011/may/23/india-trade-talks-africa-china>.
3. Kermeliotis T. Why Asian giants scent opportunity in Africa, August 4, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edition.cnn.com/2011/BUSINESS/08/04/china.india.africa.overview/index.html>
4. Xavier C. India's strategic advantage over China in Africa [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.idsa.in/idsacomments/IndiasstrategicadvantageoverChinainAfrica_sxavier_300610#footnote12_84x0wkp
5. Див. докл.: Маниш Чанд. Очерчивая новые рубежи индийско-африканских связей // «Индия. Перспективы». – Том 30. – Вып. 1.– Январь-февраль 2016. – С. 14 –21.
6. Там само. – С. 15.



*Доповідь на Пленарному засіданні Шведа В.О.,
к.і.н., доц., завідувача відділу історії країн Азії та Африки ДУ
«Інститут всесвітньої історії НАН України».*